

ABDULLA QODIRIY IJODIY FAOLIYATINING MILLIY UYG'ONISH
DAVRIDA TUTGAN O'RNI

Esirgapov Bunyod Ibragimovich

Samarqand davlat chet tillari instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy ijodi va faoliyatining milliy uyg'onish davri madaniyatining rivojlanishida tutgan o'rni borasidagi ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, adibning yozgan asarlari vositasida jamiyatni ijtimoiy va ma'naviy shakllantirishdagi ahamiyati borasida fikrlar ilgari surilgan.*

Kalit so'zlar: *milliy uyg'onish harakati, jadidchilik, jadidchilik, milliy g'urur, vatanparvarlik, adolat, tarixiy xotira milliy g'urur, vatanparvarlik, adolat, tarixiy xotira, "xalq dushmani".*

O'zbek milliy uyg'onish harakati jadidchilik tufayli shakllanib, xalqning milliy o'zligini anglashiga, ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyotiga turtki bo'ldi. Bu harakatning eng yorqin namoyandalaridan biri – Abdulla Qodiriy bo'lib, u o'zining boy adabiy merosi, fidokorona faoliyati hamda xalq taqdiri uchun qilgan kurashi bilan tarixda o'chmas iz qoldirdi. Yozuvchi o'z asarlarida milliy g'urur, vatanparvarlik, adolat, tarixiy xotira milliy g'urur, vatanparvarlik, adolat, tarixiy xotira va mustamlakachilik zulmiga qarshi kurash g'oyalari ilgari surdi. Uning ijodi o'zbek xalqining XX asrdagi uyg'onish jarayonida muhim o'rin tutib, milliy ongni shakllantirishda bebaho rol o'ynadi. Abdulla Qodiriyning hayoti, uning milliy uyg'onish yo'lidagi xizmatlari va qatag'on davridagi fojiali taqdiri batafsil tahlil qilinadi. Abdulla Qodiriyning bolaligi va ta'lim olishi Abdulla Qodiriy 1894-yilda Toshkent shahrining Yahyo Maxdum mahallasida tavallud topgan. Uning otasi Zokir Qodiriy oddiy bog'bon bo'lib, oilasi unchalik boy bo'lmasa ham, bolalariga ilm olishni targ'ib qilgan. Qodiriy dastlab eski maktabda tahsil olgan, keyinchalik rus-tuzem maktabida va xususiy jadid maktablarida tahsil olib, yangi usuldagi ta'lim bilan tanishgan. Bu uning dunyoqarashining kengayishiga, jadidlar harakatiga qiziqishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Qodiriy yoshlik chog'laridayoq adabiyotga qiziqib, rus va G'arb adabiyotini o'rgana boshlaydi. U A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, V.G. Belinskiy kabi rus adabiyotining mashhur namoyandalari bilan tanishadi. Shuningdek, Turkiston jadidlari tomonidan chop etilgan gazeta va jurnallarda faol qatnashib, o'zining ilk maqolalarini nashr ettiradi. Bu davrda uning milliy uyg'onish g'oyalari shakllana boshlaydi. Jadidchilik harakati va Qodiriyning faoliyati Jadidchilik – Turkiston hududida XIX asr oxiri va XX asr boshlarida yuzaga kelgan ma'rifiy va ijtimoiy harakat bo'lib, uning asosiy maqsadi xalqni ilmga, taraqqiyotga, mustaqillikka undash edi. Abdulla Qodiriy ham shu harakatning faol namoyandalaridan biri sifatida xalqni savodli qilish, yangicha fikrlashga o'rgatish va mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashishga chaqirdi. U "Sadoyi Turkiston", "Turkiston", "Ishtirokiyun" kabi nashrlarda faoliyat yuritib, o'zining publitsistik maqolalarida mustamlakachilik siyosatini tanqid qildi, xalqni o'zligini anglashga

undadi. Uning bu faoliyati Turkiston mustamlaka ma'murlari va kommunistik tuzumning diqqat markaziga tushdi. Adabiy merosi va tarixiy romanlari Abdulla Qodiriy adabiyot orqali xalqni uyg'otishni, tarixiy xotirani tiklashni maqsad qilgan. U asarlarida o'zbek millatining madaniyati, qadriyatlari va mustaqillik sari intilishi haqida yozgan. 1. "O'tkan kunlar" (1926) – O'zbek adabiyotidagi birinchi tarixiy roman bo'lib, unda XIX asr Buxoro va Qo'qon xonliklaridagi ijtimoiy hayot, sevgi, sadoqat, vatanparvarlik mavzulari ko'tarilgan. Otabek va Kumush obrazi orqali milliy xarakter, vatanparvarlik, halollik va poklik tarannum etilgan. 2. "Mehrobdan chayon" (1929) – Bu romanda amaldorlarning korrupsiyasi, jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, nosog'lom muhit tasvirlangan. Asarda Toshpo'lat va Hasanali kabi obrazlar orqali manqurtlashgan jamiyat keskin qoralangan. 3. "Obid ketmon" (1934) – Bu asar dehqonlar hayoti, ularning sovet rejimi davridagi og'ir taqdiri va jabr-zulmlarini ochib bergan. Qodiriy asarlarining barchasida millatni uyg'otish, mustamlakachilik va johillikka qarshi kurash g'oyalari aks etgan bo'lib, ular mustaqillik uchun kurashayotgan xalq uchun juda muhim ma'naviy qurollardan biri edi. Qatag'on yillari va fojiali taqdiri 1930-yillarda SSSRda ommaviy qatag'onlar avj oldi va ayniqsa, jadid ziyolilar, milliy uyg'onish harakati vakillari qattiq ta'qib qilindi. 1937-yilda Abdulla Qodiriy ham "xalq dushmani" sifatida ayblanib, hibsga olindi. Unga millatchilik, aksilinqilobiy faoliyat olib borish kabi tuhmatlar qo'yildi. 1938-yil 4-oktabr kuni Toshkent shahrida Qodiriy otib o'ldirildi. Uning hayoti fojiali yakun topdi, ammo ijodi xalq xotirasida mangu qoldi. 1957 yilda Qodiriy to'liq oqlanib, uning nomi tiklandi. Abdulla Qodiriy ijodining milliy uyg'onishdagi o'rni Qodiriyning ijodi o'zbek milliy uyg'onishining asosiy ramzlaridan biri hisoblanadi. Uning asarlari: Milliy o'zlik va tarixiy xotirani tiklashga xizmat qiladi. Yoshlarni vatanparvarlik, halollik va adolat sari undaydi. O'zbek xalqining tarixiy kechmishidan saboq chiqarishga yordam beradi. Adabiyot orqali milliy uyg'onish va erkin fikrlash g'oyalarini ilgari suradi. Bugungi kunda Qodiriy merosini chuqur o'rganish, yosh avlodga yetkazish va milliy uyg'onish yo'lida undan saboq olish dolzarb vazifalardan biridir. Abdulla Qodiriy milliy uyg'onish harakatining eng yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, uning hayoti va ijodi xalqni ilm, adolat va erkinlik sari yo'naltirishga bag'ishlangan. U mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashib, xalqning milliy o'zligini anglashiga, tarixiy xotirani tiklashga xizmat qilgan. Garchi u qatag'on qurboni bo'lgan bo'lsa-da, uning nomi va asarlari bugungi kun yoshlariga milliy g'urur va vatanparvarlik ruhini singdirishda davom etmoqda. Uning ijodi hamisha millat ruhining uyg'oq bo'lishida muhim omil bo'lib qoladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, Abdulla Qodiriy – milliy uyg'onish ramzi Abdulla Qodiriy o'zbek milliy uyg'onish harakatining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodi va faoliyati xalqni ma'rifatga, adolatga va milliy o'zligini anglashga chorlagan. U o'z asarlarida tarixiy xotirani tiklash, milliy g'ururni shakllantirish va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash g'oyalarini ilgari surdi. Adabiyot orqali milliy o'zlikni anglash Qodiriy romanlari xalqning o'z tarixini anglab yetishi, madaniyat va milliy qadriyatlarini qadrlashi uchun bebaho manba hisoblanadi. "O'tkan kunlar", "Mehrobdan chayon" va "Obid ketmon" asarlari orqali u o'zbek jamiyatining o'tmishi va kelajagi haqida chuqur fikr yuritgan. Qatag'on

qurboni bo'lsa-da, ijodi mangu yashaydi Abdulla Qodiriy o'zining erkin fikrlari va milliy uyg'onish yo'lidagi fidoyiligi uchun 1938-yilda qatag'on qurboni bo'ldi. Biroq uning asarlari va g'oyalari xalq xotirasida saqlanib qoldi. Sovet mustabid tuzumi uning ovozi o'chirishga urinayotgan bo'lsa-da, u o'zbek adabiyotining eng yorqin siymolaridan biri sifatida tarixda abadiy qoldi. Bugungi kunda Qodiriy merosini o'rganish, uning ijodiy faoliyatidan saboq olish yosh avlod uchun juda muhimdir. Uning asarlari o'zbek xalqining mustaqillikka intilishi, tarixiy adolat va milliy ongini shakllantirish jarayonida muhim o'rin tutadi. Yoshlar uning hayotidan fidoyilik, Vatanga muhabbat, haqiqat va adolat yo'lida sobitlik kabi saboqlarni o'rganishlari lozim. Adabiyotning kuchi va milliy uyg'onish Qodiriyning asarlari adabiyotning nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va siyosiy hayotga ta'sir etish kuchini ko'rsatadi. Uning ijodi xalqni uyg'otdi, milliy o'zlikni shakllantirishda muhim vosita bo'ldi. Shuning uchun ham bugungi kunda adabiy merosga e'tibor berish, uni targ'ib qilish muhimdir. Milliy uyg'onish uchun Qodiriy merosidan foydalanish Qodiriy asarlaridan kelib chiqib, milliy uyg'onish jarayonini davom ettirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Uning adabiy merosi xalqimizning o'z tarixiga, madaniyatiga va milliy qadriyatlariga bo'lgan hurmatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Qodiriy ijodining bardavomligi Zamon o'zgarishi mumkin, lekin Abdulla Qodiriy merosi o'zbek xalqining tarixiy xotirasi sifatida yashab qolaveradi. Uning asarlari har bir davr uchun dolzarb bo'lib, millatni uyg'otish va jamiyatni rivojlantirish yo'lida qo'llanilishi kerak. Uning asarlarini o'rganish va targ'ib qilish zarurati Qodiriy ijodini yosh avlodga yetkazish, maktab va oliy ta'lim darsliklarida keng yoritish, teatr va kino san'ati orqali jonlantirish – milliy uyg'onishning davom etishi uchun zarur qadamdir. Qodiriy saboqlari abadiy Uning asarlaridagi haqiqat, adolat va erkinlik g'oyalari har qanday jamiyat uchun dolzarb bo'lib qoladi. Shu bois, uning ijodi nafaqat adabiyotshunoslar, balki har bir o'zbek farzandi uchun saboq manbai bo'lishi lozim. Xulosa sifatida shuni ta'kidlash lozimki, Abdulla Qodiriy hayoti va ijodi milliy uyg'onish yo'lidagi beqiyos fidoyilik namunasi bo'lib, u o'z xalqining ma'naviy va madaniy rivoji uchun kurashgan buyuk siymolardan biridir. Uning ijodi faqat tarixiy meros emas, balki kelajak avlodlar uchun ham yo'l boshchi bo'lib qoladi. Shuning uchun bugungi kunda Qodiriy asarlarini o'rganish, tushunish va yoshlar orasida keng targ'ib qilish milliy burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodiriy A. (1970). O'tkan kunlar. Tashkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
2. Qodiriy A. (1959). Mehrobdan chayon. Tashkent: Sharq nashriyoti.
3. Qodiriy A. (1987). Adabiyotshunoslikka kirish. Tashkent: Fan nashriyoti.
4. Askarov, A. (2003). Abdulla Qodiriy va uning o'rni o'zbek adabiyotida. Tashkent: Adabiyot nashriyoti.